

ni život a dáti ji praktický význam. Prohlásil pražského biskupa za bezprostředního knížete říšského (r. 1187),³⁰⁾ právě tak jako Moravu za říšské markrabství.

(Pokračování.)

Poznámka: Pro zajímavost a přímo aktuální význam, který má spor biskupa Ondřeje II. s králem Přemyslem I., vracím se k tematice, které jsem dříve zpracoval pro Časopis Matice Moravské r. 1911. Uvedený článek je prohlédnut, novými poznatky doplněn a přepracován. Prof. Jan Plešinger.

Emil Edgar:

KDE JE ČESKÉ PROSTŘEDÍ NEJKONSERVATIVNĚJŠÍ.

Za krásnými, moderními hřbitovy musí se putovati do ciziny, do Německa, do Švýcarska, do Dánska a do Ameriky. Tam se mnohé hřbitovy blíží tomu, čím jsou v lidových písních: zahradou mrtvých. Nejsou ovšem zahradou v plném a přesném smyslu. Jsou ovládány jiným účelem a jiným hospodařením. V celkovém rámci svém musí rozložit stavby velké i malé, pietní i užité, utřídit hrobky, hroby i hrobečky, urnové háje i volné plochy k oddechu smyslů i duše. V tom tkví jedinečnost a svéráz hřbitova. Zahradně-architektonické pojetí celku je však nejpodstatnějším znakem moderního hřbitova, na rozdíl od ryze utilitářského rázu našich hřbitovů. Ten náš smutný obraz polí hrobů hustě řazených zapudila tu ucelená soustava menších oddílů, uzavřených a odlišených a přece ovládaných určitou myšlenkou architektonickou. Architektonický i zahradní element jsou tu stejně důležitými, stejně cennými výrazovými prostředky organizace prostorové. Hřbitovním řádem i citlivým řízením administrativním je postaráno o to, aby nic nerozbíjelo a nepřehlušovalo celkový soulad. A tisíce lidí raduje se z této proměny starého hřbitova v zahradu mrtvých, bedlivě sřežené kulturní dílo, uměním a přírodou posvěcené klidné a posvátné místo posledního odpočinku, kam se odchází k stínům otců.

Ba jde se dále, tam, kde se nabízí ještě více přírodnosti. Pro hřbitovy zabírají se lesy. Lesním hřbitovem vrcholí reforma hřbitova. Moderní lidstvo vrací se k ideálům slovanské a germánské antiky. Náboženský kult přírody, ctění a klanění se chlumům a hájům stihal středověk mečem i ohněm. Do pozdního středověku docházelo na Slovensku k pokutování a trestání těch, kdož své mrtvé pohřbívali v hájích.

³⁰⁾ Srv. *Novotný*, České dějiny I, 3, str. 351.

Na to se mohlo myslit loni v prosinci při cestě na výstavu soutěžných návrhů na zřízení hřbitova hlav. města Prahy u Chodova. To byl okamžik, od kterého bylo lze očekávat převrat našeho hřbitovnictví, útěk od toho hrozného našeho stavu, od těch našich Olšan, v menším měřítku všude rozsetých. Hle, prvá příležitost, která vznítí závodění a odmění zásluhy, vše, co bude rázným vykročením z dnešního stavu k lepší budoucnosti. Po čem se touží, to se zde zachytí, prouhloubí, nabude pevného tvaru. Moderní český hřbitov snad přece vstane z mrtvých.

Jen širší veřejnost mohlo překvapit, že dnešní generace stavebně-umělecká neměla mnoho chuti pustit se do této práce. Jen osm architektů vyzvedlo si soutěžní podmínky a pomůcky; jeden z nich hodil s nimi do kouta, když seznal, co se od něho požaduje. Nedivte se. Hřbitov leží mimo zájmy a úsilí našich architektů. Naše generace stavebně-umělecká je jistě pracovitá a výkonná, nikdy se však s ní nesetkáte na tomto poli. To přenechává obecním úřadům stavebním a nejbližším obstaravatelům stavebních potřeb. Českému architektovi chybí podrobné poznání této složky stavby měst, neví dobře, co hřbitov je. Kdo se kdy rmoutil nad tím, že jsme na tomto poli na sto honů vzdálení Evropy, třeba jen v nejbližším sousedství? Kdy se u nás o těchto věcech diskutovalo? Kolik per připravovalo u nás příchod lepšího příští? Kdy jsme se setkali s otázkami soudobé hřbitovní kultury v kterémkoli našem uměleckém měsíčníku? Kolik našich architektů může říci, že je tato úloha někdy zaujala?

To vše nemůže být omluvou a výmluvou. Naopak; to poskytuje svůdnou příležitost k velikému uměleckému triumfu. Zde mezi slepými může se státi jednooký králem. Realita může být nepřítelem snílka, architekt nechodí však po této zemi s očima odtrženými k jiným světům.

Tu zaklepalo tedy na dveře našich projekčních kanceláří něco, co se tam dosud nedělalo. Nyní měli dělati první kroky po tomto neznámém dvoře. To bylo předem známým faktem! Proto napsal autor „Hřbitova“ těsně před touto soutěží naléhavě propagační a výchovnou stať „Kde jsme nejkonservativnější“, vysvětlující, proč v této sféře obecního hospodářství a zdravotnictví nedržíme krok s vývojem evropským, do čeho se musí vžít, kdo se pustí do této úlohy a kam se musí zahledět. Proto ta dodatečná poznámka „Stylu“ o práci mimořádné šíře, k níž nutno vykonati velkou řadu speciálních studií, kterých nelze jinak použít. Je-li mi něco věcně dosud vzdáleno, musím vykonati řadu studií, prohlédnouti si literaturu, podívat se dobře na dnešní praxi, aby mé dílo bylo dobře fundováno. Tak si počíná každý, kdo se pouští do práce vážně.

Rád přiznávám: Bylo těch studií skutečně třeba. Každý musil setřásti se sebe notný ranec práce chudě honorované (22—24 plánů). Koho lákala jen hmotná stránka, ten si mohl tehdy za

stejný peníz zasoutěžití na pracích mnohem menších a běžných (soutěž Ústřed. sociál. pojišťovny na malé byty, na kterou se vrhlo 65 projektantů, Masarykův pavilon v Tatranské Lomnici, úprava okolí strahovských lomů, řada školních a úředních budov).

Směle se mohlo předpokládati: Kdo se dušuje obsáhlými předběžnými studii, jistě seznámil se povšečně aspoň v obzorcích s tím, kam tíhne vývoj v cizině, aspoň s tím nejbližším a nejpoblížším ze soudobé kultury hřbitovní: se hřbitovy mnichovskými. Kdo tu soutěžil, měl si býti vědom toho, že vším tím bude měřen, že vše mu bude zvaženo na květník, že bude kritikován s hlediska naší doby

Co nás v této bezvýsledné soutěži uhodí nejsilněji, to je údiv nad tím, že naši generaci chybí generační názor, moderně orientovaný pohled na tyto věci. Co porota ocenila, všechno to je vkořeněno do té naší špatné minulosti a přítomnosti, ovlivněno konservativností našeho prostředí. Ukázalo se, že oči a rozum našich architektů nebyly na oné procházce po světě, že soudobá moderní hřbitovní kultura nepřekročila naše hranice. Prohlížejte tyto soutěžní návrhy na moderní velkoměstský hřbitov jak chcete, zobracejte je na všechny strany, to jsou projekty obsahu a záměrů přímo protilehlých tomu, kam bije toto hnutí. Hmatáme přímo: zde chyběla vnitřní účast na věci. Naše generace může se chlubití lhostejností k těmto idejím ve chvíli, kdy byla zavolána, aby je k nám uvedla a ztělesnila svým způsobem. Proto ten chlad práce.

Nedávno pustil jsem se do podrobné, zabíravé analýsy výsledků této soutěže, zde stůj jen tolik: I ty dva poměrně nejlepší a nejvýše oceněné projekty (hesla „Campo santo“ a „SHS“) jsou ustrojeny na jediný účinek: na ryze utilitaristické pojetí regulačního plánu geometrovsky urovnaného, zahradnicky neuknutého, na velké dimense ploch příliš rozsáhlých. To činí tím prvním a jediným, čím chtějí zaujmouti. Je to jedna z vlastností dneška, zvyklého spořádati vše co nejmoderněji. Sféra věcí tak pietních, kde se lidské ruce vzpínají do věčna, nedá se však racionalisovati jako „osvobozený byt“. Může se namítnouti: Při takovém měřítku metrickém 1:720! Takové měřítko může býti samozřejmě jen zkratkou, nemusí mu však chyběti vytríbenost nejdůležitějších detailů celkové dispozice.

Aleje a cesty hřbitovní mají jiný význam, než třídy a ulice velkoměsta. Na velkém hřbitově dávají okružní cesty vděčnější pohledy, větší střídání obrazů. Na hřbitově nerozhoduje komunikace tyranicky pro přímou nejkratší cestu. Vidíte to i na největších hřbitovech evropských. Pařížský cimetière de Montmartre, přefatý vyvýšenou ulicí Rue Canlaincourt, střídá rovné cesty s mírnými oblouky svých alejí. Co svěže zelených pažitů a květnatých záhonů snaží se na hřbitově otce Lachaise zapudití trudný

dojem hřbitova! I to, co bylo r. 1912 při soutěži na ústřední hřbitov pražský našemu prostředí vzorem nejbližším, ústřední hřbitov vídeňský, usilovalo o parkovou úpravu; zacházelo až k ornamentálním květinovým záhonům, jež se hodí spíše do velkého libosadu než na hřbitov.

Dělá-li se regulační plán hřbitova příložníkem, vidíte, kam vedou jeho cesty: do prázdna, nejvýše ku zvoničce! Člověku je úzko při myšlence, jak by se vyznal v polích tak rozsáhlých, že pojmu tisíce hrobů. (Před 18 lety věděl arch. Klenka, že jedno oddělení hřbitovní nemělo by nikdy překročiti výměru 3000 čtverečných metrů.) Moderní stavba měst dala zapravdu názoru: „Není nic pošetilejšího než domněnka, že čtverečná pravidelnost činí město přehledným. Tyto americké čtverce domů způsobují, že jest město netoliko nepřehledné, ale i zcela neviditelné, poněvadž myslíme, že stále stojíme na jednom a téže místě a nic nám v paměti zvláště neutkví.“ Zde, na hřbitově, na to zapomínáme.

Moderní velkoměstský hřbitov český nebyl tu vytvořen. Co nás tedy čeká? Úřední projekt. Patrně druhé Olšany.

Měli jsme v poslední době více soutěží, jež vyzněly naprázdno. Tehdy se bezvýslednost práce více než půl sta architektů českých mohla vysvětlovati třeba imaginační a invenční depresí. Zde by byla vysvětlením nedostatečným. Jde tu spíše a více o uměleckou inteligenci a rozhled po světě. Známe přece lidi, kteří za tím stojí. Známe míru a ráz talentu těch, jež porota odměnila. Nikdo z nich nedal to nejlepší, co v něm je. Tato soutěž nevyvolala kladnou vnitřní odezvu. Dnešní generace stavebně umělecká má jiné ideály. Ideály jiného druhu, z jiného světa. Na hřbitově nedá se dělati laciná revoluce, zde se nedají dělati výboje pod vlajkou technického pokroku a hmotné civilizace. Proto, opakují, proto ten chlad práce, nedostatek vřelejšího vztahu k dílu. Odtud ta chudokrevnost všeho. Velká soutěž hřbitovní, prvá po 18 letech (kde se myslilo na ústřední hřbitov pražský u Hostivaře), prokázala, že hnutí pro moderní kulturu hřbitovní neprorazilo si cestu do projekčních kanceláří našich architektů, že na tomto poli chybí jim základní orientace vývojová, kontakt se světem. V této sféře neúčastníme se vývoje evropského, zde nás neproniká, neuplatňuje se v našem životě. Zde jsme se dávno rozcházel s Evropou, toto rozlišení trvá podnes. Zde je české prostředí nejkonservativnější, i ve svých výtvornících.

Bylo-li třeba toto poznání dokumentovati hodně veřejně a pádně, pak nám tuto službu prokázala pražská soutěž hřbitovní, jež měla v prosinci své výstavní finale.